

"Nyolcszáz doboz : öt kontinens emigrációs magyarságának szellemi öröksége a tét" - - címmel jelent meg Lukács Csaba írása a Magyar Nemzet c. napilap budapesti kiadásának Nézőpont rovatában, 2012. augusztus 25-én.

Buenos Airesben, egészen pontosan az argentin főváros Olivos nevű elővárosában, a Hungária Egyesület székházának emeletén van egy aprócska szoba, amely a bagoly nevet viseli. A betűszerető embernek elakad a szava, ha ide belép: gyönyörű kötetek sorakoznak a polcokon. A Hungária Kölcsönkönyv- és Levéltár mindenese, Haynalné Kesserű Zsuzsanna az argentinai (és mellette az egyetemes) magyar emigráció könyvkiadói termésének legjobb állapotban megmaradt, legszebb példányait válogatta össze. A Transsylvania bőrkötéses regényei, a Pannónia aranyozott gerincű könyvei, megannyi más csoda - annak idején a fénykorban (a múlt század ötvenes-hatvanas éveiben), amikor harmincezresre becsülték a magyar kolónia lélekszámát, Argentínában hat magyar kiadó is működött egy időben, és részben innen látták el magyar szóval az észak-amerikai, nyugat-európai és ausztráliai emigránsokat is.

Ezek a vállalkozások néhány év alatt száznál is több címet nyomtattak ki az újdonságokat előjegyző olvasóknak, jellemzően olyan könyveket, amelyek akkoriban meg sem jelenhettek volna Magyarországon. Nem csoda, hogy a határőrök legjobban ezeket a könyveket vadászták a külföldről hazatérő magyaroknál Ferihegyen - az "ellenséges és felforgató" irodalom nagyobb veszély volt a kábítószernél.

Egyébként nemcsak a könyvkiadás virágzott akkoriban Latin-Amerikában, hanem több újság is működött .. a Dél-amerikai Magyar Színházi Társaság előadásain pedig olyan sztárokat láthatott a közönség, mint Szeleczky Zita, Páger Antal vagy Szilassy László.

Jelenleg több mint hatezer kötetet rejt az 1976 óta működő argentinai magyar könyvtár, de tavaly csak harminckilencet kölcsönöztek ki közülük - az első generációs, még itthon született kivándorlók előregedtek és meghaltak, a harmadik-negyedik generáció tagjai pedig már egyáltalán nem vagy keveset beszélnek magyarul. Az állomány pedig gyorsan bővül :-[: spanyol nyelven telefonálnak magyar családnevű emberek, hogy meghalt a nagypapa-nagymama, és nem akarják kidobni a könyveit, melyeket már senki nem tud elolvasni a familiából. A beérkező csomagokat leltározzák, a dupla példányok visszakerülnek a dobozokba és várnak, hogy majd egyszer valaki elszállítsa őket az anyaországba vagy a Kárpát-medence magyar iskoláiba. Hasonló sorsuk van a sokszor felbecsülhetetlen értékű hagyatékoknak is: annak idején nemcsak kétkezi munkások, hanem neves színészek, írók, tudósok, mérnökök, diplomaták, művészek, katonatisztek hagyták ott az óhazát, és sok évtizedes jegyzeteik, a világba szétszóródott társaikkal folytatott levelezésük, fiókban maradt munkáik, vagyis történeti értékű források most dobozba zárva várják, hogy valaki szakszerűen feldolgozza őket.

Argentína nem szabályt erősítő kivétel, sajnos hasonló a helyzet a magyar emigráció többi bázisán is Ausztráliától Kanadáig. Ilyen jellegű gyűjtemény például alig maradt: hirtelen a Sao Paulo-i könyvtár és a Svédországban élő Szöllősi Antal kollekciónak leszámlátva nem is jut eszembe. Nemcsak az emberek öregednek és hálnak meg, hanem intézmények, templomok zárnak be talán örökre, raktáraikban-archívumaikban feldolgozatlan értékekkel. Csak egyetlen példa: a torontói Magyar Ház eladása óta annak könyv- és periodikaanyaga nyolcszáz (!) dobozban vár valahol a jobb időkre.

Hiba lenne azt gondolni, hogy a magyar emigrációban kizárólag szélsőjobboldaliak éltek, akik vagy kommunistáztak, vagy Trianon miatt siránkoztak folyton (de ha már így is történt volna is, ez is történelmünk része, és mint ilyen, kutatásra érdemes). Komoly kulturális javak halmozódtak fel, és ezeket most kár lenne engedni kifolyni a kezeink közül. És akkor még nem beszéltünk arról, hogy a magyarság egy nem elhanyagolható részének (idehaza részben ismeretlen) történelme kallódik el éppen, ha nem sikerül lépni a huszonnegyedik órában.

Nyár elején Szili Katalin kezdeményezésére volt egy konferencia a Parlamentben arról, hogyan lehetne átmenteni-hazahozni egyetemes nemzeti örökségünk emigrációs értékeit. Közel másfél tucat illetékes intézmény és sok magánszemély volt jelen, előbbieik közül említhetnénk a Magyar Országos Levéltár, az Országos Széchényi Könyvtár, a Petőfi Irodalmi Múzeum, a Terror Háza Múzeum, a Hadtörténelmi Intézet, a Külügyminisztérium, a Balassi Intézet és a Magyar Tudományos Akadémia képviselőit. A tanácskozáson pedig kiderült, az emigrációkutatás jelenleg gyermekcipőben jár, feldarabolódva, esetlegesen működik, ha működik egyáltalán. Tucatnyi pótolhatatlan értékű hagyaték került már világszerte szemétdombra, és ha most nem lépünk, ez várhat a ma még élő forrásokra is. 2009-ben indult ugyan egy Rodostó-program a megmentésükre, de kézzelfogható eredményt még az ezzel foglalkozók sem tudtak felsorolni, az Ithaka-program pedig kizárólag a külföldön rekedt magyar vonatkozású kulturális örökség szállítási költségeit fedezi részben, a helyszíni felmérést, szakszerű csomagolást nem.

Nem arról van szó, hogy mindent haza kellene hozni - az idegenbe szakadt magyar közösségek saját kultúrájukat, identitásukat, gyökereiket a magyar szó eltűnésével egyidejűleg elveszítik. Argentínában például az elképzelés szerint maradna egy két-három ezer kötetes törzskönyvtár, ebben már jó ideje gyűjtik a spanyol és más nyelveken megjelent magyar vonatkozású könyveket is. Viszont számtalan olyan érték van, amelyet haza lehetne és kell is hozni: az 1945 előtti és a XIX. századi, Magyarországon kiadott könyvektől az emigrációban publikáltakig és folyóiratokig. Utóbbiakban sokszor olyanok tettek közre írásaikat, akik évtizedekig nem jelenhettek meg a kommunista Magyarországon. És ott vannak a levéltári anyagok, az emigrációban továbbélő vagy ott alapított szervezetek (Vitézi Rend, Magyar Harcosok Bajtársi Közössége, cserkészszövetségek, szakmai szervezetek stb.) archívumai, neves személyiségek hagyatékai - ezek kutatásának fontosságát nem kell magyarázni.

Ezekben a napokban éppen egy "mintaprojekt" zajlik: saját költségén Argentínába utazott egy diák, Nagy Szabaszián (ő egyébként az ELTE-BTK történelem-levéltár szakirányának hallgatója), hogy legalább egy pár hét alatt kialakítható, hozzáférhető képet kapjon a magyar könyvtár állományáról. Annyit magam is láthattam pár hete, hogy több mint hatvan év koloniális életének, valamint a világ emigrációs könyvkiadásának páratlan gyűjteménye került végveszélybe. A könyvtárban, különböző szervezeteknél és magánszemélyeknél, illetve a magyar leszármazottaknál ezrével állnak felhasználatlanul, gyakorlatilag feleslegként olyan értékes könyvek és folyóiratok, amelyek teljesen szétszórtan jelentek meg a nagyvilágban, és amelyek a szocializmus idején nem térhettek haza. Az örökség egy része vidéken, a fővárosoktól akár ezer-ezerötszáz kilométeres távolságban lapul - feldolgozásuk, lajstromozásuk, kategorizálásuk és adott esetben hazaszállításuk több szakember több hónapos munkáját igényelné. Erre egyelőre, úgy tűnik, nincs pénz és akarat.

Kár, mert a sok-sok évtizeden át elfeledett emigrációs magyarság utolsó élő tagjainak szellemi és kulturális öröksége a tét, az utolsó utáni pillanatban.